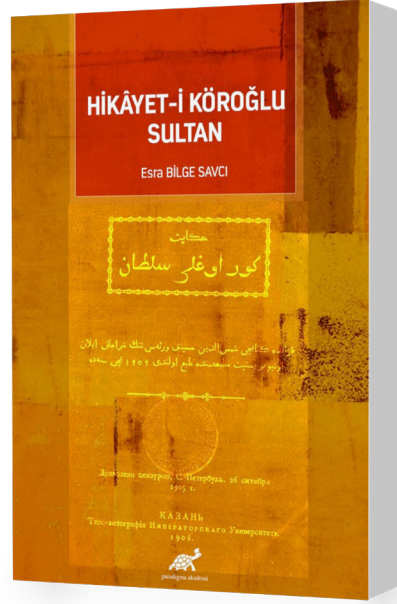

KÖROĞLU DESTANI ÜZERİNE YENİ BİR KİTAP: HİKÂYET-İ KÖROĞLU SULTAN

Dursun Yıldırım

Köroğlu Destanı, Türk sözlü kültür ortamı edebî yaratıcılığında yer alır. Destan yapısı ve özellikleri bakımından kökleri kadim zamanlara dayanan bir “kağan, han haksızlığına uğramış babanın ve oğulun haksızlığa başkaldırısı, oç alma, motifi” üzerine kurulmuştur. Türkler arasında olduğu kadar Türklerle birlikte, iç içe veya komşu kavimlerin de destan yaratıcılığında ve destan anlatıcılığı repertuarında yer alacak, kendine yer bulacak kadar, kadim zamanlarda ilk yaratılışından bu yana, yüzyıllar boyu geniş bir dinleyici kitlesine erişmeyi başaran ve günümüzde de varlığını ve bilinirliğini koruyan çoklu anlatılar yapısında bir destandır. Bu bakımdan “Dede Korkut” anlatıları ile bazı anlatım, çoklu anlatılardan kurulu oluşları bakımından benzerlikleri olduğu ileri sürülürse yanlış olmaz. Anlatıların yapısında söz-ezgi türleri, hareket sağlayıcı ölçünlü veya ölçünsüz söyleyişlerin anlatımda bir arada kullanımı, anlatıcıların bunları anlatısında ustalıklı kullanışı, dinleyicileri mutlu etmesinden dolayı yüzyılları aşır zamanıma erişmesini sağlamıştır sanırım.

Hikâyet-i Köroğlu Sultan, destanın Orta Asya versiyonunu üzerinden yürüyen rivayetlerden Özbek rivayetine dayanır. Bu rivayetten ilk kez, M. Fuad Köprülü yanında doktora yapan Pertev Naili Boratav; Abdülkadir İnan yardımı ile söz eder. Bugüne kadar eserin Türk sözlü edebî yaratıcılığına Molla Hasan Mirbabaoğlu tarafından sözlü anlatımdan yazıya alınışını biliyoruz. Metnin yeniden taş basma nüshası aydınlığa kavuşunca anladık ki destanı yazıya alan Molla Hasan Mirbabaoğlu ama destanın anlatıcısı ise Kerey boyu Türklerinden

olan destan anlatıcısı Kerey Kadir Molla adlı bir zat imiş. Boratav’ın yıllar önce yayımladığı destan metninde adını ettiği Özbek rivayeti metin üzerinden doksan küsur yıl sonra Türkiye’de inceleme konusu olmuştur. Destanın anlatım dili, Çağatay dönemi dil ve söz varlığı özellikleri gösterir.

Türk sözlü kültür ortamı sözlü edebî yaratıcılığında *Köroğlu Destanı*’nın, Türk ve komşu kavimler arasında kendine özgü bir yaratıcılar mektebi ve geniş bir dinleyici çevresi yaratmayı başarmış çok anlatılı bir destan yapısı vardır. Böyle olmasının nedenlerine kısaca değinmişim. Sovyet döneminde Türk dili ile konuşan Türk cumhuriyetlerinin akademisyenleri arasında destan üzerinde ilmî neşirler, türlü anlatıcılara ait metinler üzerine yapılmış tetkikler, tahliller yapılmış ve bunlar yayımlanmıştır. Türkiye Türkleri arasında Boratav’dan sonra konuya Metin Ekici eğilmiş ve yurt dışında destan üzerine yaptığı doktora tezini başarıyla kabul ettirdikten sonra, bu eserini bilhare dilimize ve

bilim hayatımıza kazandırıp yayımlamıştır.

Köroğlu Destanı, Türk tarihi, dili ve kültürü ile uğraşan bilim adamlarımızın ilgi odağı olmayı hak edecek bir içeriğe sahiptir. İçeriğinde yaratılışından itibaren geçip geldiği yüzyılların ve dolaştığı coğrafyaların özellikleri yer alır. Kendine özgü bir destan anlatım mektebi <gelenek ve göreneklere, töresi, görgüsü olan anlatıcısı olan bir yaratıcılık ve anlatıcılık mektebi> oluşturmuştur. Bu bakımdan ünlü Kırgız destanı, *Manas Destanı* ile kimi benzerlikler gösterdiğini belirtmeliyim. *Manas Destanı* da kendine özgü destan mektebi kuran destan metinlerinden biridir. Dede Korkut çoklu anlatıları için de belki bir zaman bu mektep, “Türk sözlü destan yaratıcılığı ve anlatıcılığı kendine özgü özellikleri ile mektebi” varlığını sürdürüyordu. Bunu teyit edici tarihî kayıtları biliyoruz, ancak bu sorunlar bu yazının içine yerleştirilecek, ele alınan özellikleri kapsamıyor. Değininip geçmemin sebebi ilgi duyanlara ipucu vermektir. Bu tanıtma yazılarının da bir işlevi de bu olmalıdır düşüncesindeyim.

Esra Bilge Savcı tarafından yapılan metin tetkiki ve tahlili ile sözünü ettiğim metin¹, bilim hayatımıza kazandırılmıştır. Aşağıda künyesini verdikten sonra, eserin yapısını oluşturan içerik düzeninden söz edeceğim.

Köroğlu Destanı taş baskısı metin, Çarlık tipografya matbaasında basılmasından geniş kitlelere okuryazarlık kazandırma çabası olarak uygulamaya sokulan bir yöntemin neticesi gibi de algılanabilir ama biz bunu Türk aydınlarının kitleleri uyandırma, Türk olduklarını kendilerine hatırlatma girişimi diye anlamayı tercih ediyoruz. Gaspıralı'nın “dilde, fikirde, harekette birlik” çabaları göz ardı edilemez. Kısaca bu hususu belirttikten sonra esasa dönebiliriz.

¹ Esra Bilge Savcı, *Hikâyet-i Köroğlu Sultan*, Paradigma Akademi Yayınevi, Çanakkale 2023, 420 s.

Eser içinde yer alan “İçindekiler”de şu özellikler yer almaktadır: “Ön söz”, “İçindekiler Dizini”, “Simgeler”, “Kısaltmalar”, “Giriş” ve “Köroğlu Destanı Çalışması”. Bu kısımda yer alan bilgiler ile çalışmanın mahiyeti, teknik açıdan metnin çeviri yazımı ile ilgili bilgiler ve metin hakkında okuyucuyu aydınlatıcı bilgilerinin yer aldığı görülür. Eserin gövdesi altı bölümden oluşturulmuştur. “Köroğlu Destanı Metinlerinin Sözlü ve Yazılı Durumları” başlığını taşıyan birinci bölüm içinde konu şu ana alt başlıklar içinde ele alınıp tetkik edilmektedir:

“Sözlü Anlatıların Yaratıcılık Özellikleri; Sözlü Kompozisyon”; “Sözlü Anlatılarda Ana Metin, Versiyon ve Varyant Sorunları”; “Köroğlu Destanı Metinlerinin yazıya Alınması <Derlenip yayımlanan metinler: Azerbaycan Varyantı Üzerine Yapılan Çalışmalar, Özbekistan Varyantı Üzerine Yapılan Çalışmalar”; Türkmenistan Varyantı Üzerine Yapılan Çalışmalar: Anadolu Varyantı Üzerine Yapılan Çalışmalar>; Taş Baskısı Eski Harfli Metinler. Birinci bölüm içinde tetkikatin üzerine oturduğu yaklaşım, hangi ölçütler ile metinlerin nasıl ele alınacağı açıklanmakta, destanın varyantları hakkında açıklamalar yapılmaktadır.

Destan incelemesinin ikinci ana bölümünün başlığı, “Köroğlu Destanı: Coğrafi Bağlamlar ve Anlatıcılar” biçiminde verilir. Bu bölüm, “Destanın İcra Bağlamları; Destanlarda Yer Alan Coğrafya: Anadolu ve Rumeli bağlamı”, “Türkistan, Sibirya, Kırım bağlamı [Başkurt Tatar, Kırım]”, “Köroğlu Destanı Anlatıcılarının Özellikleri”; “Anadolu ve Balkanlar; Türkistan ve Sibirya” başlıkları altında ele alınıp incelenmekte ve alt başlıklarda yer alan hususlar açıklanmaktadır.

Üçüncü bölüm destanın ve kahramanının tarihîliği sorunu ele alınıp tartışılmaktadır. Bu konu “Köroğlu Destanı Kahramanı Tarihîlik Açısından Kimdir” ana başlığında ele alınmakta ve sorun şu alt başlıklar içinde tartışılmaktadır:

“Koroğlu'nun Tarihi Kimliği Üzerine Bilgiler <Türkiye Sahası Kayıtları, Türkistan ve Çevresi Tarihi Kayıtlar, Saz Şairi Koroğlu, Destan Kahramanı Koroğlu, <Destan Türünde Kahramanın Durumu ve Özellikleri, Destan Kahramanı Koroğlu'nun Özellikleri <Ailesi, Doğumu ve Terbiyesi, Sosyal Kimlikleri, Savaşçı Kimliği, Koruyucu Kimliği ve Saz Şairi Kimliği>.

Eserin dördüncü ana bölüm başlığı “Koroğlu Destanı'nın Anlatı Düzeni” adını taşımaktadır. Bu ana başlık altında anlatının hikâye edilme özellikleri üzerinde durulmakta anlatımın taşıdığı özellikler çeşitli başlıklar içinde ele alınıp açıklanmaktadır. Bunları sıralayacak olursak, incelemede nelerin üzerinde durulduğu ve neler hakkında açıklamalar yapıldığı daha iyi anlaşılacaktır kanısıyla bu alt başlıkları sıralamak yerinde olacaktır. Anlatının hikâye edilme özellikleri <mensur söz örgüsü, anlatıcının anlatım tarzı, anlatıda fiillerin, sıfatların ve lakapların kullanımı, benzetmeler ve çeşitleri>, manzum konuşmalar, türkülerin metrik yapıları ve kafiye düzenleri, anlatının biçimlendirilişi <temel özellikler: metnin icra yapısı, açılış, anlatı, kapanış>, anlatının geliştirilmesi< epizotlar, söyleşi bağlamları, konuşmalar, tasvir biçimleri ve ayrıntı vurgulaması, tekrar unsurları, abartı unsurları>.

İncelemenin beşinci ana bölüm başlığı “Koroğlu Destanı Motif Yapısı” adını taşımaktadır. Destan anlatısı söz örgüsü, anlatım yapısı içinde yer alan türlü motifler burada ele alınıp değerlendirilmekte ve her birine açıklamalar verilmek yolu ile anlatım boyunca işlevleri daha anlaşılır duruma getirilmektedir. Bu motiflerin başlıklarını burada belirtirsek, okuyucunun ilgisine ve dikkatine sunarsak, destan anlatısının taşıdığı kültür dağarcığının anlam ve işlevleri, kültürümüzde sürekliliği hangi özellikleri nedeniyle daha iyi anlaşılacağına kanısındayım. Bu motif dizisini şöyle sıralayabiliriz: “İslami unsurlar, Hızır,

kırklar motifleri, dua motifi, ziyafet, içki, mansıb alma motifleri, kengeş ve ihanet motifleri, çocuksuzluk motifi, at ve kılık değiştirme motifleri, olağanüstü varlık motifi” ve motif tanımı için verilen tanım ile daha anlaşılır, anlam kazandırılmış ve işlevi anlaşılabilirlik kazanmış kanısındayım.

Eserin altıncı ve son ana bölümü “Hikâyet-i Koroğlu Sultan” Metninin Transkripsiyonu” adını taşır. Bu kısımda çeviri yazısı metin, metnin sözlüğü, kaynakça ve ekler <faksimile sayfalar, dizin sayfası> yer almaktadır. İncelemenin başında yer alan çeviri yazı sistemine yer verilmiş olması, faksimile sayfalar eklenmesi, çeviri yazının güvenilirliği açısından güven verici bir tutumun göstergesidir. İlk kez, bu çeviri güçlüğü gösteren metnin çeviri yazılı metniyle yayımlanmış olması, *Koroğlu Destanı* araştırmalarına yeni bir boyut kazandıracığı ve yeni araştırmalar için teşvik edici bir işlev göreceğine inanıyorum.

Esra Bilge Savcı'nın *Koroğlu Destanı* ile bağlı bu çalışması, Türk destan araştırmaları açısından çok önemlidir. Tarihi derinlik ve coğrafi inşilik bakımından destan metinlerin toplumların hayatında yüklendiği işlevleri, süreklilik ve kimlik üzerinde, tarih şuurunun güçlendirilmesinde gösterdiği etkinliği her toplum göz ardı etmezken Türklerin de destanlarına ilgi duyması insan ve toplum üyesi olma gereğidir. *Hikâyet-i Koroğlu Sultan* adlı eseri bilim hayatımıza kazandıran Esra Bilge Savcı adlı genç bilim adamımızı Türk destan araştırmacılığına kazandırdığı bu güzel eserden dolayı kutlarım. Türk destanları üzerinde bu tür incelemelerin genç bilim adamlarınca yapılmasından, yayımlanmasından ve tarafımdan onların okunmasından büyük mutluluk duyacağımı ifade etmek isterim. Unutmayalım, bizlerin, toplumun, hepimizin yararı için hayallerimizi yarınlara taşıyacak olan metinler başında destan metinleri önemli bir yer tutar.

